

Rookpluimen

Omdat wij u graag het laatste nieuws over een aantal lopende zaken wilden melden, ontvangt u dit nummer ongeveer 6 weken later dan gebruikelijk.

SLOOPNUMMER?

Dit weinig inspirerende kopje geeft helaas een beetje de strekking weer van dit nummer. Dat er af en toe een schoorsteen gesloopt wordt is niet te voorkomen, maar zoveel in korte tijd is wel zorgwekkend. Volgens onze schattingen, een exact aantal is niet bekend, zijn er in Nederland nog ongeveer 600 schoorstenen van de 10.000 die er ooit bestaan hebben. Gelukkig ontdekken we nog steeds nieuwe exemplaren.

CUYK

Het schoorsteenbestand van Nederland is een belangrijk element kwijt. De schoorsteen van de voormalige meubelfabriek van de firma Sprij te Cuyk stond als landmark bij de markthallen van Cuyk. Door de brand in het complex op 17 mei is daar een eind aan gekomen. Waarom was deze schoorsteen een belangrijk element? Voor het beantwoorden van deze vraag is enige voorkennis nodig. Na de uitvinding van de strengpers in de baksteen industrie werd het mogelijk om stenen door een pers, de zgn. strengpers, te vervaardigen. Dit in plaats van met de hand klei in vormbakken te doen en daarmee massieve stenen te maken. De geperste stenen konden ook worden voorzien van gaten waardoor materiaal en gewicht bespaard werd. Tevens werd door de gaten een betere hechting verkregen, doordat het cement zich in deze gaten kon hechten. Voor het bouwen van schoorstenen werd een extra hoge steen gemaakt in de vorm van een taartpunt. Deze steen noemt men radiaalsteen. De belangrijkste twee schoorsteenbouwers van Nederland Canoy-Herfkens uit Venlo en De Ridder uit Den Haag bouwden sinds 1880 ongeveer 5500 schoorstenen van radiaalsteen. Merkwaardig genoeg vrijwel alleen in rode radiaalsteen.

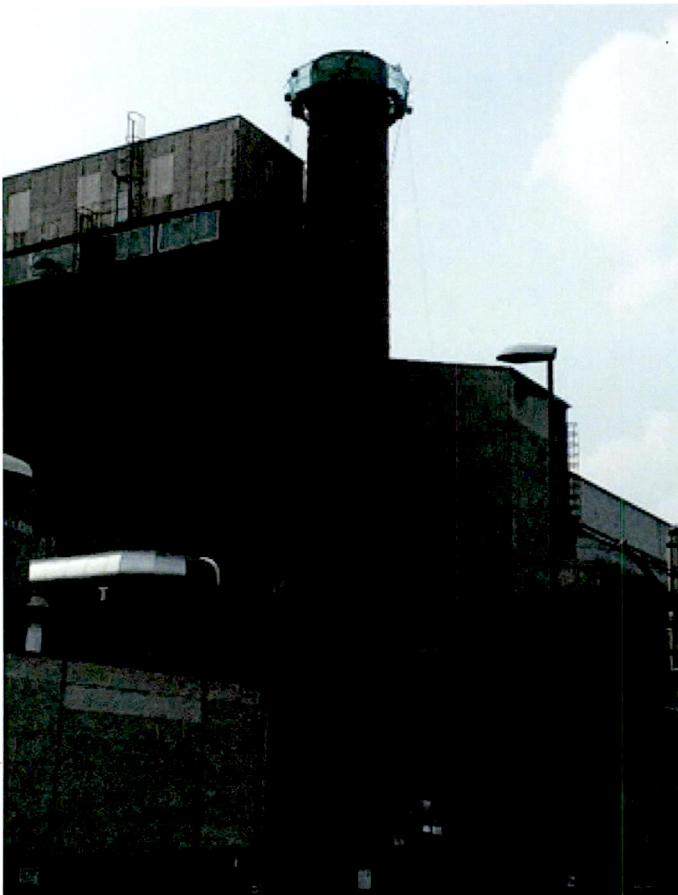
Schoorsteen van Cuyk vóór de brand

Een reden daarvoor is niet bekend. Men gebruikte wel gele stenen om versieringen aan te brengen in rode schoorstenen. Een schoorsteen die helemaal van gele radiaalsteen gebouwd was is uitzonderlijk. Naar schatting zal slechts 0,2 % van het totale schoorsteenbestand destijds een gele radiaalschoorsteen geweest zijn. In de ruim 25 jaar dat de Stichting Fabrieksschoorstenen onderzoek doet naar de bouw en bouwers van schoorstenen zijn er slechts zes exemplaren over heel Nederland aangetroffen. Eén ervan is de nog bestaande schoorsteen van Jansen en Tilanus te Vriezenveen. Deze is echter van Duitse steen. Een tweede is een schoorsteen bij het waterleidingbedrijf te Oosterhout, die echter door het gebruik van een andere klei-samenstelling niet zuiver geel is maar een licht oranjeachtige tint heeft. De schoorstenen van het kinderziekenhuis te Den Haag, het ziekenhuis te Oss en Wasserij De Zon te Breda waren

ook zuiver geel, maar zijn gesloopt. De schoorsteen van Cuyk was dus het meest gave exemplaar wat nog bestond. Zelfs nu deze als gevolg van de brand grotendeels afgebroken is, wil de Stichting Fabriekschoorstenen ervoor pleiten dat het resterende deel in stand gehouden wordt als blijvend aandenken aan de brand en als aandenken aan de fraaiste tot voor kort nog resterende gele radiaalschoorsteen van Nederland. Een brief met deze strekking is verzonden aan Burgemeester en Wethouders van de gemeente Cuijk.

SCHIEDAM

In Schiedam is de gemetselde schoorsteen bij de glasfabriek gesloopt. Deze is vervangen door een metalen pijp die enkele weken voor de sloop geplaatst werd. De schoorsteen was gebouwd door De Ridder in 1950 voor de N.V. Verenigde Glasfabrieken en was 60 meter hoog. Ooit stonden er bij de glasfabriek drie schoorstenen. Als in de lijsten van Canoy-Herfkens en De Ridder onder Schiedam en glasfabriek gekeken wordt, worden er voor die locatie 22 keer een gebouwde schoorsteen gemeld. Een goede klant voor de schoorsteenbouwbedrijven, 9 keer door De Ridder en 13 keer door Canoy-Herfkens.

De schoorsteen van de glasfabriek tijdens de sloop.

ROTTERDAM

Begin mei kwam uw voorzitter met de trein door Rotterdam. Bij de schoorsteen van de voormalige ENKA fabriek waren de letters ENKA destijds ingemetseld. Vermoedelijke heeft een latere gebruiker van het pand daar de metalen letters S & R overheen geplaatst. Van beide bedrijven is niet veel over hun geschiedenis bekend. Bij het langsrijden bleken de letters S & R verdwenen te zijn, de eerste gedachte was nog even, misschien gevaar voor afvallen? Echter toen ik een week later er weer langs kwam bleek ook de schoorsteen verdwenen te zijn. Alleen enkele trekbanden lagen nog beneden in de container. Helaas was de datering en bouwer van de schoorsteen ons niet bekend.

De ENKA schoorsteen nabij station Rotterdam-Noord

WORKUM

De schoorsteen van de Friesland Campina fabriek wordt bedreigd. De gemeente Workum zou deze graag willen behouden, maar het probleem is de financiën. De uit 1939 stammende schoorsteen is 45 meter hoog en werd door De Ridder gebouwd.

ZWOLLE

De nog overgebleven twee betonschoorstenen van de voormalige Harculocentrale, de voortzetting van de vroegere IJsselcentrale, zullen in de toekomst evenals de niet meer in gebruik zijnde centrale gesloopt worden. De oorspronkelijke vijf schoorstenen waren een beeldbepalend element in het landschap rond de rivier de IJssel. Met de

sloop wordt gewacht op een gunstig moment om de dierenwereld zo min mogelijk te hinderen.

Zwolle 2013: de twee schoorstenen van de Harculo-centrale.

ENSCHEDÉ

Het blijkt helaas een echt sloop jaar te zijn, zeker voor de stad Enschede. Ook de vijftig meter hoge schoorsteen van bandenfabriek Vredestein aan de Ir. Schiffstraat, gebouwd in 1947 door De Ridder, werd in april dit jaar gesloopt. De schoorsteen is net geen 70 jaar oud geworden en heeft de vroeger geldende norm, van een economische levensduur van 75 jaar, niet gehaald.

Enschede de schoorsteen van Vredestein

GAAT STIF VREEMD?

De Stichting Fabrieksschoorstenen heeft een brief geschreven aan de gemeente Nijmegen met het verzoek om de betonschoorsteen van de Gelderse Elektriciteitscentrale te behouden. In principe bemoeit de stichting zich alleen met gemetselde fabrieksschoorstenen. Echter, het aantal betonschoorstenen wordt ook steeds minder. Daarom willen wij naast de reeds als monument bewaarde beton schoorstenen te Wormerveer en Utrecht graag die van Nijmegen er aan toevoegen. Het eerste antwoord van de gemeente was negatief maar samen met de Bond Heemschut worden verdere mogelijkheden bekeken.

Nijmegen de betonschoorsteen met geschilderde versiering.

BLOKKER

Op 2 februari om 10.00 uur startte wethouder Erfgoed Judith de Jong met het verplaatsen van de laatste tuindersschoorsteen in Blokker, Noord Holland. Na ruim vier jaar voorbereiding is het zover. De bijna 20 meter hoge schoorsteen wordt in meerdere delen gezaagd en herbouwd bij de historische fruitkassen aan de Koewijzend 4 te Zwaag. Hiermee ontstaat een compleet beeld van een vooroorlogs glastuinbedrijf.

De gemetselde voormalige tuindersschoorsteen achter de Kolenbergerstraat is de laatste van de vele tuindersschoorstenen die in Blokker en Zwaag hebben gestaan. Deze dateert uit 1929-1930 en heeft grote cultuurhistorische waarde. De Bangert, Blokker, was vroeger een belangrijk centrum van fruitteelt en glastuinbouw. Een deel van de historische fruitkassen aan de Koewijzend is gemeentelijk monument. Wethouder De Jong is onder de indruk van alle inspanningen van de lokale gemeenschap. 'Mede dankzij hun inzet ontstaat nu een unieke kans voor herbouw bij de historische fruitkassen, waarmee we een beeld kunnen geven van een vooroorlogs glastuinbedrijf.' Om het beeld compleet te maken wordt naast de schoorsteen een oorspronkelijke glazen stookkas herbouwd met daarin een ijzeren kachel.

De gemeente is eigenaar van de karakteristieke schoorsteen en draagt deze over aan de Stichting Cultuur Historische Route Blokker die de schoorsteen gaat herbouwen. In overleg met bureau Erfgoed van de gemeente wordt de bestaande schoorsteen in delen van zo'n 3,5 meter gezaagd en gedemonteerd. De losse elementen worden getransporteerd naar de nieuwe locatie waar de schoorsteen weer wordt opgebouwd. De herbouwkosten bedragen ongeveer 100.000 euro. Met bijdragen van de gemeente Hoorn, de provincie Noord-Holland en vele lokale sponsors zijn de benodigde financiën bijeen gebracht.

PANNERDEN

Het Gemaal Oude Rijn in Pannerden heeft weer een schoorsteen. Daarmee is het, zoals het in 1883-1884 als stoomgemaal werd gebouwd, weer van verre afstand zichtbaar.

COLOFON

Website STIF: www.stif.nl

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar.

De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van: € 20,- voor particulieren, € 115,- voor bedrijven en organisaties, op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Den Haag.

Secretariaat: G.R. de Weger, Hoefslagmate 90, 8014 HH Zwolle,
Tel: 038-4658116, Email: g.r.deweger@wxs.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg,
Tel: 0523-261786, Fax: 0523-260867, Email: barna047@planet.nl

Op vrijdag 11 december werd een uit metaal opgetrokken schoorsteen bij het v.m. ketelhuis aan de Deukerdijk geplaatst. "In het haalbaarheidsonderzoek werd het als gemis ervaren dat de schoorsteen destijds is afgebroken", vertelt Suzan te Brake van BOEi. "Nu is het weer een landmark." Toen het gemaal in 1923 werd geëlektrificeerd, is de schoorsteen gesloopt. Het ketelhuis werd omgevormd tot woning voor de machinist'.

Foto van het voormalig gemaal met nieuwe schoorsteen met dank aan Jan van Dalen van BOEi.

In april 2016 moeten de gebouwen klaar zijn voor de nieuwe exploitant, die er onder andere een horecagelegenheid, atelierruimte en bed & breakfast wil vestigen. Het gebouw blijft in eigendom van Waterschap Rijn en IJssel dat ook de opdrachtgever is van BOEi in dit traject.

LEMMER

Uw voorzitter mocht mee op schoorsteeninspectie. Dat leverde dit fraaie plaatje van hem op, op 60 meter hoogte kijkend in de schoorsteen van gemaal Tacozijl te Lemmer kijkt.

